

Олена Ващенко

ПОПРАВКА «ДЖЕКСОНА-ВЕНІКА» У КОНТЕКСТІ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН США ТА УКРАЇНИ

У статті розглядаються питання, пов'язані із відміною поправки «Джексона-Веніка» щодо України. Зокрема, увага акцентується на причинах прийняття поправки до закону США про торгівлю, її суті та впливу на характер торговельно-економічних відносин США й України, на процесі відміни поправки та значенні такого кроку Вашингтона для американсько-українських взаємин.

Ключові слова: поправка «Джексона-Веніка», США, Україна, торговельно-економічні відносини.

Торговельно-економічні відносини США та України тривалий час були обтяжені відголосками «холодної війни», до яких, зокрема, належить і поправка «Джексона-Веніка», прийнята 1974 р. до Закону США «Про торгівлю». Закон вступив в силу 3 січня 1975 р., а дія поправки для ряду країн пострадянського простору, зокрема для Російської Федерації, триває й до сьогодні, суттєво впливаючи на зміст політичних та економічних стосунків із США.

Предметом розгляду статті є історія прийняття поправки «Джексона-Веніка», її вплив на розвиток взаємин США з Україною, та процес відміни цієї поправки щодо нашої держави. Цей аспект американсько-українських відносин на сьогодні є малодослідженим у вітчизняній науковій історичній літературі, що й обумовлює наукову актуальність дослідження.

Однак проблема запровадження дискримінаційних обмежень у торговельно-економічних відносинах, як фактор впливу на уряди країн, знайшла відображення у ряді досліджень. Передовсім це стосується відомих радянських дослідників у галузі історії та міжнародних відносин. Зокрема, у офіційному радянському дослідженні з історії зовнішньої політики СРСР прийняття поправки «Джексона-Веніка» трактувалось як грубе втручання у внутрішні справи радянської держави та констатовалось різке погіршення торговельно-економічних стосунків між двома країнами¹. У аналогічному ключі підходить до проблеми і В. Мальков. Аналізуючи історичний розвиток США, він наголошував, що запровадження поправки «Джексона-Веніка» стало результатом активізації правих сил, котрі прагнули зірвати курс розрядки та завадити діалогу

Р. Ніксона й Л. Брежнєва². А. Громико, котрий у 1957–1985 рр. був Міністром закордонних справ СРСР, наголошував не лише на політичній, але й на економічній стороні запровадження дискримінаційної поправки, адже змагання економічних систем було однією із складових «холодної війни»³. Саме із «холодною війною» пов'язує цю поправку й А. Громико⁴. Схожу позицію стосовно мети поправки «Джексона-Веніка» займає й Е. Іванян⁵. На противагу таким висновкам, американський історик А. Шлезінгер розглядав поправку як результат традиційної для американців боротьби за дотримання прав людини, наголошуючи однак, що сама тема прав людини стає важливим інструментом «холодної війни»⁶. На негативному впливі поправки «Джексона-Веніка» на характер зовнішньоекономічних відносин США із країнами радянського табору наголошував у своїй роботі І. Дюмулен⁷.

У контексті глобального протистояння двох систем розглядали поправку «Джексона-Веніка» й провідні представники західної політології та дослідники міжнародних відносин. Зокрема, відомий американський політолог З. Бжезинський⁸. Г. Кісінджер, котрий на момент прийняття поправки перебував на посаді Держсекретаря, наголошував, що зусиллями єврейського лоббі та Г. Джексона радянська еміграційна політика стала предметом відкритої дипломатичної діяльності, а також законодавчої діяльності Конгресу. Р. Ніксон намагався вирішувати такі питання більш дипломатичними засобами, а Г. Джексон розглядає їх як зовнішню ознаку ідеологічного протистояння із комунізмом⁹. Результатом поправки стало погіршення торговельних відносин із СРСР.

Після розпаду СРСР та ліквідації комуністичного табору у Східній Європі науковий інтерес до проблеми відміни поправки «Джексона-Веніка» зберігається. У цьому контексті ми наголосимо на тому, що серед сучасних українських дослідників, котрі зробили значний внесок у дослідження розвитку американсько-українських взаємин, слід відмітити Є. Камінського та А. Дашкевича. У монографії «Політика США щодо України. Витоки. Концептуальні основи. Практична еволюція», на тлі ґрунтовного аналізу зовнішньополітичної стратегії США, вони наголошують на важливості для України налагодження повноцінних торговельно-економічних відносин із північноамериканськими та європейськими країнами-партнерами¹⁰. У цьому плані відміна дискримінаційної поправки «Джексона-Веніка» мала б стати важливим чинником просування України до демократії, бо дослідники зазначають, що у Вашингтоні остаточно усвідомили, що «майбутнє демократичних процесів в Україні насамперед залежатиме від соціально-економічної ситуації»¹¹.

Загалом, слід наголосити, що у науковій літературі проблема запровадження поправки «Джексона-Веніка» та її вплив на радянсько-амери-

канські відносини досліджена досить повно. Проте, ціла низка питань, котрі торкаються процесу відміни цієї дискримінаційної попраки щодо країн пострадянського простору загалом та України, зокрема, залишаються малодослідженими, що обумовлює потребу більш детального аналізу саме цих аспектів вказаної проблеми.

Поправка «Джексона-Веніка» належить до протекціоністських заходів селективного характеру, котрі досить широко застосовувались розвиненими країнами для захисту внутрішнього ринку від конкуренції з боку інших держав. Проте, зважаючи на історичне тло, а це чергове загострення арабо-ізраїльського конфлікту, котре призвело до енергетичної кризи, що спровокувала досить глибоку економічну кризу, — поправка 1974 р. до Закону США «Про торгівлю» мала й досить серйозне ідеологічне навантаження. Слід наголосити, що поправка «Джексона-Веніка» вносилась до IV розділу вказаного Закону, котрий регламентував торговельно-економічні відносини із країнами соціалістичного табору. Зокрема, загальновідомо, що СРСР у протистоянні на Близькому Сході всіляко підтримував арабські країни, у той час як США та країни Західної Європи — Ізраїль. Відповідно, проарабська політика Москви викликає крайнє невдоволення у Вашингтоні та спонукає до пошуку нових засобів та форм протистояння. Також важливою складовою «холодної війни» було змагання економічних систем. У цьому контексті послаблення країни-суперника усіма можливими засобами повністю вкладалося у конструкт відносин США та СРСР: поправка сприяла обмеженню радянського експорту до США та імпорту американської продукції, у першу чергу предметів виробництва високотехнологічних галузей. Разом із тим, європейські союзники США по НАТО також почали приділяти питанням економічних відносин із СРСР особливу увагу, зокрема, відмовляючись від укладання довготермінових торговельно-економічних угод та режиму найбільшого сприяння у торгівлі.

Проте формальним приводом до прийняття цієї поправки стало порушення прав людини у СРСР, зокрема, суттєвих обмежень щодо еміграції, передовсім до Ізраїлю. Так у серпні 1972 р. Президія Верховної Ради СРСР приймає постанову про відшкодування витрат за отримання вищої освіти тими, хто планує виїхати із країни¹². Сума відшкодування визначалася у залежності від вищого навчального закладу і була досить великою — до 12 тис. крб. Поряд із цим існувала ще низка обмежень для потенційних емігрантів. На Заході громадськість сприймає цю постанову у контексті порушення прав та свобод людини. Особливо активно розгортається кампанія у США, де було потужне єврейське лоббі, адже передовсім саме радянські євреї прагнули покинути країну та емігрувати до Ізраїлю чи інших країн. Найактивнішу діяльність розгорнули ряд відомих єврейських організацій США, а у вересні 1972 р. було скликано

Національну конференцію із проблем радянських євреїв. На цю конференцію було запрошено й сенатора Генрі Джексона, який, спираючись на Загальну декларацію прав людини, підготував поправку до Закону США «Про торгівлю», котра мала змусити економічними засобами соціалістичні країни, передовсім Радянський Союз, змінити еміграційну політику. Дещо пізніше, у лютому 1973 р. схожий законопроект підготував конгресмен Чарльз Венік. 20 грудня 1974 р. обидві поправки були прийняті палатами Конгресу, незважаючи на застереження та досить обережну позицію Президента Р. Ніксона. Проте після його відставки, Закон США «Про торгівлю» 3 січня 1975 р. підписав вже Президент Дж.Форд, і він вступив у дію¹³. Реакція СРСР була вкрай негативною, поправку назвали втручанням у внутрішні справи, проте квоту емігрантів поступово почали збільшувати.

Офіційно поправка вмотивовувалась традиційним відстоюванням прав людини, а її зміст зводився до дискримінаційних заходів у торговельно-економічній діяльності по відношенню до країн із неринковою економікою, уряди яких обмежували право своїх громадян на еміграцію. Зокрема, заборонялося застосовувати до таких країн режим найбільшого сприяння у торгівлі, надавати державні кредити та кредитні або інвестиційні гарантії. На імпорт з таких країн накладались дискримінаційні тарифи та збори тощо¹⁴. Загалом, поправку «Джексона-Веніка» можна віднести до заходів регулювання торгівлі й засобів «адміністративного обмеження та впливу на умови міжнародної торгівлі та конкуренції з боку держав»¹⁵. Поправка справляла вплив не лише на торгівлю США та СРСР, а й на міжнародну торгівлю загалом, бо розвинені європейські країни також частково почали застосовувати обмеження щодо СРСР. Проте, досить вибірково, бо в умовах енергетичної кризи вони активно імпортують радянську нафту. Дія поправки також поширювалась на КНР, ДРВ та Албанію. Але, загалом, вона негативно позначилась лише на торговельно-економічних відносинах США та СРСР.

Процеси лібералізації у СРСР, розпочаті М.С.Горбачовим 1985 р., позначились і на політиці щодо еміграції: вільний виїзд радянських громадян став реальністю. Проте, невизначеність та невпевненість щодо незворотності змін у СРСР, змушували США зберігати поправку в силі. Але, починаючи із 1989 р., Президент Дж. Буш щорічно почав накладати мораторій на дію цієї поправки щодо Радянського Союзу. Хоча в умовах економічної кризи у СРСР це фактично не вплинуло на зміст торговельно-економічних відносин між двома країнами, котрі були досить обмеженими.

Із 1991 р., після розпаду СРСР, дія поправки «Джексона-Веніка», поширилась на країни пострадянського простору, у тому числі й на

Україну. Разом із тим, президенти США продовжують практику щорічного мораторію на її дію щодо пострадянських країн. З цього часу поправка втрачає своє попереднє ідеологічне навантаження та мотивацію, але лишається важливим інструментом зовнішньополітичної стратегії США по відношенню до молодих пострадянських демократій із перехідною економікою. Зокрема, вона використовується для стимулювання демократичних перетворень у суспільстві та формування ринкової моделі економіки. Позитивні зрушення у цьому напрямку та активізація співробітництва із США, зокрема, участь у масштабних економічних проєктах, стають важливим аргументом для відміни поправки. Так у 2000 р. її було відмінено щодо Киргизії, Грузії, КНР та Албанії, а 2004 р. для Вірменії.

Досить показовим у цьому плані є процес відміни поправки «Джексона-Веніка» щодо України. Він розпочався фактично із моменту проголошення незалежності й затягнувся на півтора десятиліття. Відтак, поправка стала важливим інструментом, котрий Вашингтон використовує при вирішенні таких важливих для України питань як відмова від ядерного статусу, євроінтеграційний та євроатлантичний напрямок зовнішньої політики, проведення докорінних перетворень у економічній та політичній сферах тощо. Загалом, поправка відіграє передовсім роль політичного важеля впливу на Київ, але й через економічну сферу.

Дослідники наголошують, що «еволюцію американської торговельно-економічної політики стосовно України необхідно аналізувати в контексті відомої стратегії розширення, яка має на меті залучення нових держав до євроатлантичних інтеграційних процесів через сприяння демократизації суспільних відносин та впровадження ринкових реформ»¹⁶. Також варто пам'ятати, що на «торговельні відносини України і США істотно впливає величезна різниця у масштабах їхніх економік, рівнях їхнього розвитку, у структурі та спрямованості зовнішньоекономічних зв'язків»¹⁷. Разом із тим, слід враховувати й вплив на економіку та торгівлю регіональної інтеграції та процесів світової глобалізації¹⁸.

У рамках підготовки ґрунту для відміни дискримінаційної поправки «Джексона-Веніка» активну діяльність розгорнули як громадські організації, так і урядові кола США. 1990-ті роки у цьому плані відіграли роль підготовчого періоду, а більш результативна діяльність припадає на початок XXI ст.

Торговельно-економічне співробітництво США та України у 1992–2000 рр. характеризується циклічністю, хоча простежується певна тенденція до активізації торговельного обігу, особливо у другій половині 1990-х рр. Зокрема, із 1996 по 2001 р. обсяг зовнішньоторговельного обороту України із США зріс майже на 57%¹⁹. При цьому темпи росту

експорту випереджали імпорт, але у структурі українського експорту традиційно переважають сировина та напівфабрикати.

Разом із тим, американська сторона захищає свій ринок від української продукції рядом запобіжних заходів, використовуючи при цьому різні механізми, у тому числі й передбачені поправкою «Джексона-Веніка»: усього протягом 1992–2001 рр. у США було порушено 12 антидемпінгових справ, передовсім щодо імпорту сталеливарної продукції, більшість із них припадає на кінець 1990-х. Американські фахівці констатують, що український уряд адміністративними засобами підтримує металургійну галузь та вживає неринкові методи для запобігання банкрутства. Слід наголосити, що такі висновки базуються не лише на суто американському погляді на українську економіку. Міністерство торгівлі США спирається на свідчення незалежних експертів ЄБРР, СБ, МВФ, які «особливу увагу приділяють питанням захисту прямих іноземних інвестицій та механізму ціноутворення в енергетичній галузі, а також скасування пільгових умов для сталеливарної промисловості у розрахунках за електропостачання»²⁰.

Незважаючи на збереження поправки «Джексона-Веніка», США у 1994 р. поширили на Україну дію програми Генералізованої системи преференцій (ГСП), розробленої для співробітництва із країнами, що розвиваються. Згідно із нею, окремі групи українських товарів отримують пільговий режим на ринку США. Проте їхній перелік не постійний і залежить від кон'юнктури американського ринку. В свою чергу, Україна надає США режим нормальних торговельних відносин у повному обсязі та без жодних обмежень. США користуються преференційним режимом у торгівлі з Україною із 1992 р., коли було укладено угоду про двосторонню торгівлю. Слід відмітити, що цей договір мав окрему статтю (VIII), котра оговорювала питання, пов'язані із захистом інтелектуальної власності, зокрема, сторони зобов'язувались дотримуватися міжнародних норм у цій царині та здійснювати захист інтелектуальної власності засобами власного законодавства²¹.

Інша важлива складова міждержавного співробітництва, у котрій надзвичайно зацікавлена передовсім українська сторона, це інвестиційне співробітництво. Фактично із моменту проголошення незалежності України саме США були одним із провідних інвесторів. Проте і американських, і західних інвесторів загалом насторожують ряд негативних факторів на українському ринку: непрозорість ринку, недосконалість податкової системи, надмірне адміністрування, недосконалість судової системи тощо. Відтак, обсяг інвестицій до української економіки не відповідає її потребам та потенційним можливостям країн-інвесторів.

Загалом, слід наголосити, що гальмування процесу відміни поправки у 1990-х рр. передовсім пов'язане із деструктивними процесами в

українській економіці, котра досить довго долала пережитки командно-адміністративної системи. Україна з проголошенням незалежності задекларувала прагнення до розбудови відкритої економіки та лібералізації зовнішньоекономічної діяльності. Проте перехідний процес затягнувся й супроводжувався деструктивними явищами у економіці та суттєвим зниженням рівня життя більшості населення. До того ж спостерігаються проблеми із побудовою громадянського суспільства та дотриманням прав людини. А саме до цих питань надзвичайно чутлива і громадськість і політикум США.

Разом із тим, суспільно-політичні процеси в Україні також не сприяли більш конструктивному діалогу із США у цьому питанні. Хоча слід наголосити, що міждержавні відносини США та України у другій половині 1990-х рр. розвивались досить активно і вийшли на рівень стратегічного співробітництва, при цьому особливо продуктивно складаються стосунки у безпековій сфері.

Також варто відзначити суттєву фінансово-економічну допомогу США, спрямовану на розбудову правової держави із ринковою економікою. Так, у період із 1991 по 2001 рр. Україна отримала від Сполучених Штатів понад 2 млрд. дол., тобто на неї припадала найбільша частина фінансової допомоги серед країн колишнього СРСР. Також Україна стала третьою країною-реципієнтом після Ізраїлю та Єгипту²². Зрештою, на 2001 р. за показниками експорту серед найбільших торговельних партнерів України США посідають 5 місце (3,5%). Перше належить — РФ (22,6%); друге — Туреччині (6,2%); третє — Італії (5,1%); четверте — Німеччині (4,4%)²³. Відтак варто говорити про наявний, але не використаний повною мірою потенціал торговельно-економічного співробітництва двох держав на цьому етапі двосторонніх відносин.

Ситуація дещо змінюється із початком 2000-х років. Хоча період 2000–2004 рр. характеризується певним охолодженням у відносинах двох держав («касетний скандал», «кольчужний скандал», невдоволення американської адміністрації повільністю реформ в Україні), що позначилось і на процесі відміни поправки «Джексона-Веніка», проте нагальність цього акту стає все більш виразною. Зокрема, українські фахівці з питань зовнішньоекономічної діяльності серед важливих причин, що гальмують перспективні торговельно-економічні відносини між США та Україною називали: невизнання української економіки ринковою, збереження дискримінаційних обмежень щодо України, зокрема, обмеженість пільг, передбачених Генералізованою системою преференцій США; квотування українського імпорту тощо²⁴. Значна частина із них впливала також із збереження поправки «Джексона-Веніка».

Проте, американська сторона проявляє принциповість і вимагає від України виконання зобов'язань щодо реформування економіки та дотри-

мання міжнародних стандартів. Зокрема, у 2000–2001 рр. актуалізувалось питання дотримання Україною прав інтелектуальної власності, порушене Міжнародним альянсом інтелектуальної власності та Офісом торговельного представництва США. У результаті, Україна із січня 2002 р. була позбавлена пільг за програмою ГСП, що негативно позначилось на українському експорті.

Загалом, частина українських дослідників називають 2002 р. «критичним для українсько-американських відносин»²⁵. Разом із тим, двосторонні взаємини держав розвиваються на фоні формування нової Стратегії національної безпеки, котру у вересні 2002 р. адміністрація Дж. Буша представила Конгресу²⁶, та розгортання антитерористичних операцій, передовсім у Афганістані. Підтримка Україною курсу США на боротьбу зі світовим тероризмом мала позитивний вплив і на розвиток двосторонніх торговельно-економічних відносин, бо відтепер Україна отримує статус партнера по боротьбі зі світовою загрозою.

Разом із тим, знову, як і за часів прийняття цієї поправки, важливу роль у її відміні відіграли громадські організації України та США, передовсім українські та єврейські. Так, лідери Всеукраїнського Єврейського Конгресу та Об'єднаної Єврейської общини України у листопаді 2001 р. звернулись до представників єврейських організацій США та до Президента Дж. Буша із проханням відмінити поправку «Джексона–Веніка», мотивуючи це відсутністю у сучасній Україні антисемітизму та значним економічним ефектом від такого кроку для обох країн та для світової торгівлі в цілому²⁷.

Також активно долучились до цього процесу й американські єврейські організації, об'єднавши зусилля із українськими. Зокрема, Український конгресовий комітет Америки та Національна конференція з питань радянського єврейства на початку 2002 р. зробили висновок про те, що українська еміграційна політика відповідає міжнародним стандартам і наголосили на можливості та необхідності відмінити поправку щодо України.

Також слід акцентувати увагу на значній ролі української діаспори у США, котра доклала чималих зусиль для налагодження конструктивного діалогу між двома країнами в усіх сферах, зокрема й в економічній. Чисельна українська громада представлена кількома досить впливовими організаціями і виступає у якості лобістської сили в інтересах своєї історичної Батьківщини. Передовсім слід відзначити послідовну позицію Українського конгресового комітету Америки (УККА), котрий об'єднує більшість українських організацій США. За його ініціативи було утворено Український Конгресовий Кокус (групу американських парламентарів), до якого за період 2005–2011 рр. було залучено понад

40 конгресменів США, як від республіканської, так і від демократичної партій.

Українська громада у США, об'єднавши зусилля із українським Посольством у цій країні та відомими політичними діячами Америки, розгорнула у 2005 р. потужну кампанію задля відміни поправки «Джексона-Веніка» щодо України, названу «осіннім наступом». Стівен Пайфер (Посол США в Україні 1998–2000 рр.), котрий також взяв активну участь у цьому процесі, зазначав, що на початку жовтня 2005 р. лідери понад 30 громадських і діаспорних організацій утворили широку коаліцію з метою посилити тиск на американських законодавців задля зняття поправки до кінця цього року. Вони розгорнули активну інформаційну кампанію, вели активну роботу із представниками Білого Дому та Конгресу²⁸. У цьому контексті позитивну роль відіграла прес-конференція Прем'єр-міністра України Ю. Єханурова, котру він провів під час візиту до США 1–2 листопада 2005 р. Зокрема, у ній взяли участь ряд про-українськи налаштованих конгресменів та голова групи сприяння Україні в Палаті представників конгресмен К. Велдон загальний зміст виступів зводився до необхідності відмінити цю дискримінаційну поправку.

Таким чином, багато чому завдяки сприянню та дієвості української діаспори й було позитивно вирішено питання про відміну поправки «Джексона-Веніка». Директор Української Національної Інформаційної Служби, що входить до УККА Михайло Савків наголошував, що саме відміна дискримінаційної поправки «Джексона-Веніка» стала найбільшим здобутком Української Конгресової групи²⁹. На цьому ж під час візиту у березні 2006 р. до США на зустрічі із представниками українських організацій Америки наголошував і Міністр закордонних справ України Б. Тарасюк³⁰. А відміну цієї поправки він назвав значним здобутком України за увесь період незалежності³¹.

Із свого боку український політикум також досить активно намагався вирішити питання про відміну поправки. Зокрема, Президент Л. Кучма у своєму листі від 17 грудня 2001 р. до американського президента наголошував на цілій низці державницьких заходів, котрі сприяють вільному розвитку єврейської громади в Україні³².

Почасти під впливом цих звернень та висновків, а також спираючись на аналітичний документ «Звіт про еміграційне законодавство та політику», Президент Дж. Буш 18 січня 2002 р. звернувся до Конгресу із пропозицією припинити дію поправки щодо дев'яти пострадянських країн, в тому числі й Російської Федерації та України, проте отримав відмову³³.

Питання про відміну поправки «Джексона-Веніка» безпосередньо пов'язувалось із проблемою визнання економіки України ринковою.

Зокрема, «невизнання з боку США України країною з ринковою економікою значною мірою призводить до того, що антидемпінгові розслідування, які проводяться проти українських підприємців, закінчуються фіксацією наявності демпінгу»³⁴. У цьому плані найбільше страждала українська металургійна галузь. Відповідно, саме представники металургії стали активними лобістами питання про визнання України державою з ринковою економікою.

Цілеспрямована діяльність для вирішення цього важливого для України питання завершилась успішно спочатку на європейському напрямку. Так, важливим кроком на шляху нормалізації торговельних відносин України із ЄС та США стало те, що Рада міністрів ЄС 21 грудня 2005 р. офіційно визнала Україну країною з ринковою економікою³⁵, а США надали цей статус Україні 17 лютого 2006 р.³⁶ Це рішення американської сторони стало важливою зовнішньополітичною перемогою України, а також важливим сигналом для української сторони, котрий засвідчив зацікавленість США у партнерських відносинах з Україною. Визнання української економіки ринковою мало низку сприятливих наслідків для експорту вітчизняної продукції на американський ринок.

Інша важлива обставина, що спонукала обидві сторони до відміни поправки — можливість вступу України до СОТ. Практика показала, що американські урядовці розглядали ці два питання у нерозривній єдності. До того ж, саме укладення відповідної угоди із США було вирішальним кроком для країни-претендента на вступ до СОТ. Це чудово розуміли в Україні. У цьому плані надзвичайно важливими були перетворення, котрі відбулися в економічній та політичній сферах нашої держави. Зокрема, в Україні було створено законодавчу базу по захисту інтелектуальної власності, проводиться перегляд митного законодавства, зменшується адміністрування економічного життя тощо.

Завершальний етап у вирішенні питання про відміну поправки «Джексона-Веніка» розпочався у 2005 р. і значною мірою зумовлювався наростаючою позитивною динамікою українсько-американських політичних контактів, поглибленням діалогу на вищому рівні тощо. Відміна поправки мала стати ще одним символічним знаком довіри Вашингтона та суттєвих очікувань, пов'язаних із новою українською владою.

До Сенату протягом 2005 р. надійшло три різних законопроекти про відміну поправки «Джексона-Веніка» щодо України, проте 18 листопада 2005 р. одноголосно сенатори підтримали резолюцію Р. Лугара. А 9 березня 2006 р. глава бюджетного комітету у палаті представників, республіканець Білл Томас, вніс до порядку денного законопроект Дж. Герлаха (Резолюція № 1053), котрий відміняв ініціативу Джексона-Веніка. Абсолютною більшістю голосів (417 проти 2) палата представ-

ників Конгресу підтримала цей законопроект³⁷. Проте, текст сенатської поправки та проекту Д. Герлаха відрізнялись за формулюванням і тому Сенат провів повторне голосування, з метою уніфікувати зміст документа. Відтак Конгрес США прийняв документ, котрий остаточно знімав дискримінаційні обмеження у торговельно-економічній співпраці між США та Україною.

У мотиваційній частині документу зазначається, що Україна із 1997 р. відповідає вимогам свободи еміграції та сприяє розвитку свободи віросповідання й віротерпимості, бореться із проявами расової нетерпимості ксенофобії, *«була зразком міжнаціонального співробітництва й миру, як свідчили щорічні доповіді з прав людини ОБСЄ та Державного департаменту Сполучених Штатів»*³⁸. Разом із тим вказувалось, що наша держава *«здійснила значні кроки, демонструючи свої наміри збудувати дружні відносини співробітництва із США, включаючи участь у миротворчих зусиллях у Європі»*³⁹. Також особливий наголос у цьому документі зроблено на тому, що Україна *здійснила істотний прогрес у напрямку до створення демократичних інституцій та ринкової економіки, вживає значні заходи у сфері безпеки (ратифікувавши Договір про скорочення й обмеження стратегічної наступальної зброї (СТАРТ 1) і Договір про непоширення ядерної зброї тощо), бере участь у програмі «Партнерство заради миру»*. Загалом 9 пунктів документу засвідчували позитивний поступ України на шляху демократизації, лібералізації економіки, дотримання прав людини та розбудови миролюбних відносин із країнами світу⁴⁰.

Таким чином, відміна поправки стала не лише преференційним заходом для нової політичної команди, адміністрація США враховувала здобутки усіх попередніх урядів на шляху демократизації та розбудови дружніх відносин між двома країнами. Також відміна поправки стала важливим кроком на шляху поглиблення співробітництва двох держав у торговельно-економічній сфері, зокрема сприяла ліквідації ряду дискримінаційних положень, котрі обмежували можливості українського експорту до США.

Зміст резолюції полягав у наступному: поправка «Джексона-Веніка» до IV розділу Закону США «Про торгівлю» більше не повинна застосовуватись до України та *«після винесення рішення по пункту (1) з повагою до України, проголосити поширення недискримінаційного ставлення (стандартного ставлення у сфері торговельних відносин) до товарів цієї країни»*⁴¹.

Відміна поправки стала важливим заходом, котрий зняв останню важливу перепону на шляху вступу України до СОТ. Відтак 5 лютого 2008 року у Женеві Україна підписала Протокол про приєднання до угоди

про створення СОТ, і 16 травня цього ж року стала 152 членом цієї організації.

Варто зазначити, що за день до голосування з приводу відміни поправки «Джексона-Веніка» у палаті представників Конгресу, було підписано міжурядову угоду — Меморандум про взаємний доступ на ринки товарів і послуг, котра мала позитивний вплив на розвиток українсько-американських торговельних відносин та поступ України до СОТ⁴².

Також встановлення режиму нормальних торговельних відносин із США та отримання стабільного торговельного статусу у сфері міжнародної торгівлі є важливим фактором активізації зовнішньоекономічної діяльності України та дозволяє розробити довгострокову стратегію зовнішньоекономічної діяльності із урахуванням стратегії загального економічного розвитку. Передовсім це стосується такого важливого для української економіки напрямку, як торговельно-економічні відносини із США. Проте, подальший поступ на цьому шляху можливий лише за умови конструктивної та збалансованої економічної політики, спрямованої на розвиток конкурентоспроможної української економіки. Зокрема, економісти наголошують на такій важливій проблемі, як «архаїчність структури вітчизняного експорту»⁴³, що проявляється у низькій питомій вазі інноваційної продукції у структурі українського експорту. Без модернізації економічної структури та виваженої довгострокової експортної стратегії України ми не зможемо вийти на рівноправні відносини із західними партнерами, зокрема, із США. Відтак, ефект відміни поправки «Джексона-Веніка» проявиться повною мірою лише за умови реструктуризації економіки та зовнішньоекономічної діяльності.

Ще одним важливим фактором подальшої інтеграції України до світових економічних процесів є адаптація та гармонізація її законодавства до міжнародних норм. Важливим кроком на цьому шляху стало рішення Верховної Ради України, прийняте у лютому 2011 р., про приєднання до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур. Відтак Україна стала повноправним учасником Кіотської конвенції, що дозволить зробити більш прозорими та спрощеними митні процедури, зокрема із США.

На наш погляд, проблема впливу відміни поправки «Джексона-Веніка» на характер та практичне наповнення торговельно-економічних відносин США та України потребує подальшого ґрунтовного дослідження, зокрема у плані зміни динаміки експортно-імпортних та інвестиційних відносин.

¹ История внешней политики СССР. 1917–1980. В 2-х т. — Т. 2. 1945–1980 гг. Издание 4-е, дополненное и переработанное / Под ред. А.А. Громыко, Б.Н. Пономарева. — М.: «Наука», 1981 — С. 496.

² Мальков В.Л. История США (1945–1980). — Т. 4. — М., 1987. — 387 с.

³ Громыко А.А. Внешняя экспансия капитала: история и современность. — М., 1982. — 496 с.

⁴ Внешняя политика США: уроки и действительность. 60–70-е годы. — М.: Международные отношения, 1978. — 302 с.

⁵ Иванян Э.А. Белый дом: Президенты и политика. — М.: Издательство политической литературы, 1979. — 383 с.

⁶ Артур М. Шлезингер. Цыклы американской истории / Перевод с английского Развина П.А. и Бухаровой Е.И. Заключительная статья Терехова В.И. — М.: Издательская группа «Прогресс», 1992. — 688 с. — С. 142.

⁷ Дюмулен И.И. Барьеры на торговых путях. — М.: Междунар. отношения, 1977. — 220 с.

⁸ Бжезинский З. Великая шахматная доска (Господство Америки и его геостратегические императивы) / Перевод О.Ю. Уральской. — М.: Междунар. отношения, 1998. — 255 с.

⁹ Киссинджер Г. Дипломатия. М.: Ладомир, 1997. — 848 с. — С. 686.

¹⁰ С. Камінський, А. Дашкевич. Політика США щодо України. Витоки. Концептуальні основи. Практична еволюція. — К.: Політична думка, 1998. — 547 с. — С. 501.

¹¹ Там само. — С. 510.

¹² Указ Президиума Верховного Совета СССР от 3 августа 1972 года «О возмещении гражданами СССР, выезжающими на постоянное жительство за границу, государственных затрат на обучение» // Ведомости Верховного Совета СССР. — 1972. — № 52. — 519 с.

¹³ Б. Колкер, Э. Колкер. Поправка, изменившая нашу судьбу // http://www.angelfire.com/sc3/soviet_jews_exodus/JewishHistory_s/JewishHistoryAmend.shtml.

¹⁴ Текст поправки Джексона-Веника // <http://ru.wikipedia.org/wiki/>.

¹⁵ Новицький В.С. Міжнародна економічна діяльність України. Підручник. — К.: КНЕУ, 2003. — С. 518.

¹⁶ Українське і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть / А.С. Філіпенко, В.С. Будкін, А.С. Гальчинський та ін.. — К.: Либідь, 2002. — С. 28.

¹⁷ Губський Б.В. Євроатлантична інтеграція України. — К.: Логос, 2003. — С. 166.

¹⁸ Карлова І.О. Глобалізація: сутність, наслідки та вплив на соціально-економічний розвиток України // Актуальні проблеми економіки. — 2008. — № 11. — С. 41–52.

¹⁹ Буркат Т. У несприятливому режимі // Політика і час. — 2002. — № 12. — С. 21.

²⁰ Там само. С. 22.

²¹ Угода про торговельні відносини між Україною і Сполученими Штатами Америки http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=840_008

²² Подобінська Т. Україна та США: основні віхи співробітництва // Віче. — 2007. — № 5–6. — С. 69.

²³ Демьянченко А. Анализ внешнеэкономической деятельности Украины в 1998–2003 гг.: от спада к экономическому росту // Економіст. — 2004. — № 9. — С. 43.

²⁴ Буркат Т.Л. Особливості торговельно-економічного співробітництва України зі США. Зб. наук. праць УАЗТ «Зовнішня торгівля: право та економіка». Вип. 2 (6), ч. 4. — К.: УАЗТ, 2002. — С. 109–114.

²⁵ Їжак О. Україна у новій стратегії США: як нормалізувати відносини? // ППЧ. — 2003. — № 1. — С. 35.

²⁶ The National Security Strategy of the USA. The cover letter of the President. <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html>.

²⁷ Еврейская община Украины лоббирует отмену поправки «Джексона-Веніка» // http://jn.com.ua/events/venick_1611.html.

²⁸ Стивен Пайфер. Зняття поправки Джексона-Веніка нормалізує відносини України та США — 22.11.05 // <http://cpcfpu.ru/projects/foreignpolicy/headlines/economics/markets/2211/>.

²⁹ Роздольська М. Дні України у Конгресі США. 21.04.2011 р. // <http://ratushny.com.ua/news/5410.html>.

³⁰ Б. Тарасюк поблагодарил украинскую диаспору за помощь в отмене поправки Джексона-Веніка. 10.03.2006 // <http://podrobnosti.ua/power/2006/03/10/294314.html>

³¹ Тарасюк Б. Рік 2006-й: українці будували свою Україну // ППЧ. — 2007. — № 1. — С. 13.

³² Еврейская община Украины лоббирует отмену «поправки Джексона-Веніка» // http://jn.com.ua/events/venick_1611.html.

³³ Б. Федоряк, Б. Потапенко. Украина, Россия и поправка Джексона-Веніка // <http://www.day.kiev.ua/44731>.

³⁴ Буркат Т. У несприятливому режимі // Політика і час. — 2002. — № 12. — С. 22.

³⁵ Україна офіційно для ЄС — країна з ринковою економікою // <http://www.pravda.com.ua/news/2005/12/23/3041735/>.

³⁶ С. Біляцький, А. Добровольська. Членству України в СОТ уже немає альтернативи, однак «квиток» може подорожчати // <http://www.viche.info/journal/141/>.

³⁷ США отменили поправку Джексона-Веніка относительно Украины <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2006/03/8/4397590/>.

³⁸ An Act to authorize the extension of nondiscriminatory treatment (normal trade relations treatment) to the products of Ukraine. // <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/bdquery/D?d109:4:./temp/~bdNukC:./home/LegislativeData.php?n=BSS;c=109>.

³⁹ США отменили поправку Джексона-Веніка для Украины // <http://www.newsru.com/world/20nov2005/popr.html>.

⁴⁰ An Act to authorize the extension of nondiscriminatory treatment (normal trade relations treatment) to the products of Ukraine. // <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/bdquery/D?d109:4:./temp/~bdNukC:./home/LegislativeData.php?n=BSS;c=109>.

⁴¹ Там само.

⁴² Договірні-правова база двостороннього співробітництва з США <http://www.mfa.gov.ua/usa/ua/24026.htm>.

⁴³ Вахненко Т. Товарний експорт України у системі світових господарських зв'язків // Економіка України. — 2006. — № 6. — С. 74.

В статье рассматриваются вопросы, связанные с отменой поправки «Джексона-Веника» в отношении Украины. В частности, внимание сконцентрировано на причинах принятия поправки к закону США о торговле, ее сущности и влиянию на характер торгово-экономических отношений США и Украины, на процессе отмены поправки и значении этого шага Вашингтона для американо-украинских отношений.

Ключевые слова: поправка «Джексона-Веника», США, Украина, торгово-экономические отношения.

The article reviews issues concerning abrogation of Jackson-Vanik amendment regarding Ukraine. Particular attention is paid to reasons of adopting the amendment to Trade Act, the essence of the amendment and its influence on the USA and Ukraine trade and economic relations character, as well as the amendment adoption process and significance of such step of Washington for the USA and Ukraine relations.

Key words: Jackson-Vanik amendment, the USA, Ukraine, trade and economic relations.